

الویست‌ها پرورش‌دهنده‌ی الشرفه

www.ketab.ir

پدیدآورندگان:

سیدعلی عماد، محمد ساجدی، احمد رضوان فر، مهدی حقّی

عنوان: اولویت‌های پژوهشی دانش فقه
پدیدآورندگان: سیدعلی عماد، محمد ساجدی،
احمد رضوان‌فر و مهدی حقی
مشخصات نشر: قم: مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه
تهیه‌کننده: معاونت پژوهش، دفتر مطالعات پژوهشی،
گروه نیازسنجی پژوهش
مشخصات ظاهری: ۱۶۴ ص.: جدول
شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۲۶۳۸ - ۷۵ - ۸
وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس
یادداشت: نمایه
موضوع: فقه - تحقیق - نیازسنجی پژوهشی
موضوع: فقه - تحقیق - اولویت‌های پژوهشی
موضوع: فقه - تحقیق - روش‌شناسی
موضوع: فقه - تحقیق - مدیریت پژوهش
موضوع: فقه - تحقیق - روش تحقیق
موضوع: تحقیق - ایران
موضوع: سیاست علمی - ایران - آینده‌نگری
رده‌بندی کنگره: ۸ / ا / ۱۰۹
رده‌بندی دیویی: ۲۲ / ۲۰۷

اولویت‌های پژوهشی انشفا

سیدعلی عماد، محمد ساجدی، احمد رضوان‌فر، مهدی حقی: پدیدآورندگان
معاونت پژوهش، حوزه‌های علمیه: تهیه و تنظیم
دفتر مطالعات پژوهشی (گروه نیازسنجی پژوهش)
زیتون: چاپ
اول، زمستان ۱۳۹۱: نوبت چاپ
نسخه ۲۰۰۰: شمارگان
۴۰/۰۰۰ ریال: قیمت
علی محمدی یدک: ویراستار
محمود مرتضوی: صفحه‌آرا
هادی اندیشه: طرح جلد
قم: مرکز پخش
انتشارات مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه: ۷۷۴۸۳۸۳ ۰۲۵۱
معاونت پژوهش: ۲۹۴۱۲۰۷ ۰۲۵۱

مدیران پروژه:

حجج اسلام و المسلمین محمد ساجدی، احمد رضوان فر و محمد صالح مازنی

کارشناسان:

جناب آقای امیرحسن شیعی (تدوین طرح نامه و کارشناس جمع آوری و شناسایی نیازها)، حجت الاسلام و المسلمین مسلم شفیع پور (کارشناس جمع آوری و شناسایی نیازها)، حجت الاسلام و المسلمین محمد صالح مازنی و جناب آقای سعید شایان پور (کارشناسان بازنگری و تدوین نهایی عناوین نیازها و اولویت های پژوهشی)

کارگروه تدوین اولیه عناوین نیازهای پژوهشی:

حجج اسلام و المسلمین احمد رضوان فر، محمد غفرانی، محمدعلی باقری، محمدسعید نریمانی

کارگروه بازنگری و تدوین نهایی عناوین نیازها و اولویت های پژوهشی:

حجج اسلام و المسلمین سیدعلی عماد، محمد ساجدی، مهدی حقی

مشاوران علمی طرح در مرحله شناسایی نیازها:

اساتید و محققان دروس خارج و سطوح عالی فقه حوزه علمیه قم

حضرات آیات و حجج اسلام: آیت الله العظمی سیدهاشم بطحانی، مرتضی جواد آملی، حسن جواهری، احمد حسینی خراسانی، مهدی حقی، عبدالله خائفی، محمد زریبندی، رحمانی، احمد فرخ فال، خلیل قدسی مهر، مسلم (نادر) قلی پور گیلانی، حمید بغدادی، محمدعلی گرامی، علی موسوی، محمد محمدی قائینی، رضا مختاری، سیدمحمد جواد مظفری، حسن معلمی، سیدمحمد رحمتی سیرجانی، عباس زینی نائینی، مجتبی زارعی، عباس ظهیری، عباس ساویز، حسن شویائی جویباری، محمد عبداللہیان، غلامرضا معین، حسن صدوقی، مهدی مهریزی، سیدحسین موسوی تبریزی، جعفر نجفی (بستان)، مهدی هادوی تهرانی، سیدجواد ورعی راثی، علی معلمی و محمد یزدی.

وزارت خانه ها، سازمان ها و مراکز اجرایی

دادستانی کل کشور، شورای سیاست گذاری ائمه جمعه، سازمان بهزیستی کشور، سازمان تبلیغات اسلامی، شورای نگهبان، صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران، وزارت امور خارجه، وزارت بازرگانی، وزارت بهداشت، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، وزارت صنایع و معادن، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، وزارت کشور، بیمه مرکزی ایران، قوه قضائیه، سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، نمایندگی ولی فقیه در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، مجلس شورای اسلامی، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت، وزارت آموزش و پرورش، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، وزارت امور اقتصاد و دارایی، وزارت تعاون، وزارت جهاد کشاورزی، وزارت دادگستری، وزارت راه و ترابری، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت کار و امور اجتماعی، وزارت نیرو، پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، سازمان ثبت احوال کشور، سازمان زندان ها، نهاد نمایندگی ولی فقیه در نیروی انتظامی.

مشاوران علمی در مرحله اولویت گذاری:

حجج اسلام و المسلمین حسن آقا نظری شاهرودی، احمد پناهی، مهدی حسینی بیان، مهدی حقی، علی رحمانی فرد، احمد رضوانفر، محمد ساجدی، محمد علی سرفراز، رحیم سیاح، محمد فاکر میدی، سیداحمد فقیهی افارانی، محمد محمدی قائینی، حسن معلمی، عزت الله مولائی، محمدحسین نائیجی، علی نصیری و علی نظری منفرد.

www.ketab.ir

پیشگفتار

توجه جدی به حوزه پژوهش، به عنوان یکی از شاخص‌های مهم پیشرفت، هنگامی می‌تواند زمینه‌ساز توسعه کشور شود که مبتنی بر شناخت محیط، تصمیم‌گیری به موقع و داشتن برنامه هدفمند و جامع باشد. همچنین اثربخشی و کارایی تحقیقات - که به میزان پاسخگویی آنها به نیازها و انتظارات واقعی جامعه وابسته است - دست‌اندرکاران حوزه پژوهش را به برنامه‌ریزی پژوهشی فرا می‌خواند. بخش گسترده‌ای از این برنامه‌ریزی به نیازسنجی پژوهشی اختصاص دارد. نیازسنجی پژوهشی، قلمرویی جوان و در حال تحول است که از یک سو در نیازسنجی ریشه دارد و از سویی دیگر، به مدیریت پژوهش برمی‌گردد.

شواهد حاکی از آن است که بین یافته‌ها و اطلاعات حاصل از پژوهش و نیازهای واقعی جامعه و نظام اسلامی، گسست قابل ملاحظه‌ای وجود دارد. از مهم‌ترین علل این فاصله، عدم ملاحظه دقیق نیازهای پژوهشی براساس یک فرایند علمی معتبر و نبود ارتباط منطقی بین سیاست‌ها و جهت‌گیری‌های مراکز علمی - پژوهشی و پژوهش‌های انجام‌شده با نیازهای واقعی جامعه است. بنابراین، لازم است با مشارکت همه دست‌اندرکاران نظام پژوهش، در تمام پژوهش‌های مراکز پژوهشی، ابتدا نیازهای پژوهشی شناسایی و پس از اولویت‌گذاری، در اختیار پژوهشگران قرار داده شود. از این راه، زیرساخت‌های توسعه کشور، ناظر به نیازهای واقعی جامعه و نظام و در پرتو جهت‌گیری صحیح تولیدات دانشی ایجاد خواهد شد. این امر، علاوه بر کارآمدی پژوهش‌ها، مبنای قابل دفاعی برای تخصیص منابع و سرمایه‌های انسانی و مالی خواهد بود.

خوشبختانه دانش نیازسنجی پژوهشی، در حال پیدا کردن جایگاه خویش در محافل علمی و پژوهشی کشور به‌ویژه حوزه‌های علمیه است. در این میان، نقش ویژه حوزه‌ها در پژوهش و تبیین و ترویج دانش‌های اسلامی، آن را مهم‌ترین مرجع پاسخگویی به نیازهای جامعه دینی قرار داده است.

فقه، از مهم‌ترین دانش‌های اسلامی است که جایگاهی اساسی در حوزه‌های علمیه دارد و از علوم اصلی حوزوی محسوب می‌شود. این دانش، به دلیل ارتباط مستقیم با رفتار مکلفین در عرصه‌های گوناگون فردی و اجتماعی، از اهمیت ویژه‌ای نزد مسلمانان برخوردار است. از دیدگاه بنیان‌گذار نظام جمهوری اسلامی حضرت امام خمینی (ره)، «فقه، ثنوی کامل اداره انسان از گهواره تا گور است».

به خلاف کوشش‌های وافر اندیشمندان و فقیهان در تولید آثار مکتوب و غیر مکتوب فقهی، بخش قابل توجهی از این تولیدات، از مبنای نیازسنجی قابل دفاعی پیروی نمی‌کند. خلأهای موجود در جامعه، نیازهای مرتبط با دانش فقه و متقاضیان در بخش‌های مختلف نظام اسلامی، ضرورت نیازسنجی را در علم فقه، به وضوح نشان می‌دهد. از این رو، بایسته است برای رفع

مشکلات موجود، با نگاهی علمی به این مقوله، اقدامات شایسته‌ای در ساماندهی نیازهای فقهی، انجام پذیرد.

فرایند نیازسنجی، با شناسایی نیازهای واقعی جامعه، این امکان را تقویت می‌کند که نیازها و اولویت‌های پژوهشی جامعه و نظام اسلامی، با استفاده از نظریات اساتید، مربیان، مدیران، سازمان‌ها، رهنمودهای رهبران دینی و سیاسی و سایر اقشار جامعه از منابع مختلف مطالعاتی مرتبط با این دانش معین شود.

«دفتر مطالعات پژوهشی معاونت پژوهش حوزه‌های علمیه» برای پاسخگویی به نیازهای کاربردی و پرداختن به مسائل بنیادی و توسعه‌ای دانش فقه همچنین پویایی و پیشرفت این دانش در حوزه‌های علمیه، از سال ۱۳۸۸ با آغاز «کلان‌طرح نیازسنجی پژوهشی دانش‌های حوزوی»، با اهتمام خاص به نیازسنجی پژوهشی دانش فقه، گام‌های اولیه را در این زمینه برداشته‌است. اثر پیش رو، تلاشی است در همین راه.

این اثر، بر اساس رویکرد ترکیبی موضوعی (دانشی) و تقاضامحور به انجام رسیده‌است. در رویکرد اخیر، با مراجعه به وب‌سایت‌ها، دستگاه‌ها و نهادهای علمی و اجرایی، موضوعات مورد نیاز شناسایی شد. در رویکرد نخست، با بهره‌گیری از فقها و صاحب‌نظران رشته فقه و براساس ساختار و قلمرو این دانش، نیازهای فقهی شناسایی و در یک فرایند علمی و کارشناسانه، ضمن تبدیل داده‌ها به عناوین پژوهشی، مجموعه این نیازها اولویت‌گذاری شد.

این طرح، با هدف تعیین اولویت‌های پژوهشی برای پایان‌نامه‌های حوزوی به انجام رسید. علاوه بر این، نتایج آن، برای واحدهای پژوهشی، پژوهشگران، طلاب و دانشجویانی که در حال انجام طرح‌ها و مقالات پژوهشی یا پایان‌نامه هستند، نیز قابل استفاده خواهد بود.

اثر حاضر، بامشارکت گروهی از اساتید و فضلاء محترم حوزه‌های علمیه جمعی از اعضای محترم مجلس خبرگان، نمایندگان محترم ولی فقیه در نهادها و سازمان‌ها، مسئولان و کارشناسان صاحب‌نظران حوزوی با مدیریت مدیران ذی‌ربط معاونت پژوهش و حمایت بی‌دریغ مدیران محترم حوزه‌های علمیه در دوره پیشین و کنونی حضرات آیات مرتضی مقتدایی و سیدهاشم حسینی بوشهری به اتمام رسیده‌است.

از تلاش یکایک همکاران ارجمند در اجرای این پژوهش، به‌ویژه حجج اسلام آقایان محمد ساجدی، مهدی حقی، احمد رضوان‌فر و محمدصالح مازنی و جناب آقای سعید شایان‌پور تشکر و قدردانی می‌شود. آرای صاحب‌نظران در رفع نقایص و اشکالات احتمالی این طرح، مغتنم و مایه دلگرمی است.

سیدعلی عماد

معاون پژوهش حوزه‌های علمیه

زمستان ۱۳۹۱

فهرست مطالب

۱۳.....	مقدمه.....
۱۵.....	بخش اول: طرح تحقیق و کلیات.....
۱۷.....	فصل اول: طرح تحقیق.....
۱۷.....	ضرورت پژوهش.....
۱۷.....	اهداف.....
۱۸.....	سوالات.....
۱۸.....	پیشینه.....
۱۹.....	محدودیت‌ها و موانع.....
۲۱.....	فصل دوم: تعریف واژه‌ها و اصطلاحات.....
۲۳.....	فصل سوم: رویکرد و روش تحقیق.....
۳۱.....	بخش دوم: اولویتهای پژوهشی.....
۳۳.....	فصل اول: عبادات.....
۳۳.....	طهارت.....
۳۳.....	صلوات.....
۳۵.....	زکات.....
۳۵.....	خمس.....
۳۶.....	صوم.....
۳۶.....	حج.....
۳۷.....	جهاد.....
۳۸.....	امر به معروف و نهی از منکر.....
۴۰.....	نذر و قسم.....
۴۰.....	ملحقات عبادات.....
۴۱.....	فصل دوم: عقود.....
۴۱.....	تجارت.....
۴۴.....	تجارت - بانکداری.....
۴۶.....	تجارت - اقتصاد.....
۴۸.....	تجارت - بیمه.....
۴۸.....	رهن.....

۴۸.....	حجر
۴۸.....	ضمان
۵۰.....	ودیعه
۵۰.....	شرکت
۵۱.....	صلح
۵۱.....	مضاربه
۵۱.....	اجاره
۵۳.....	وکالت
۵۳.....	وقوف و صدقات
۵۴.....	هبه
۵۴.....	وصایا
۵۵.....	نکاح
۵۸.....	سبق و رمانه
۵۹.....	فصل سوم: ایقاعات
۵۹.....	طلاق
۵۹.....	جعاله
۶۱.....	فصل چهارم: احکام
۶۱.....	صيد و ذباحه
۶۱.....	أطعمه و اشربه
۶۲.....	غصب
۶۲.....	شفعه
۶۲.....	إحيای موات
۶۳.....	لقطه
۶۳.....	ارث
۶۴.....	قضا
۶۸.....	شهادات
۶۸.....	حدود و تعزیرات
۷۱.....	قصاص
۷۲.....	دیات
۷۳.....	ملحقات احکام- فقه حکومتی
۷۸.....	ملحقات احکام- اجتهاد و تقلید
۷۹.....	ملحقات احکام- فقه مدیریت

ملحقات احکام- فقه فرهنگ.....	۷۹
ملحقات احکام- حقوق و روابط بین الملل.....	۸۰
ملحقات احکام- حقوق بشر.....	۸۱
ملحقات احکام- محیط زیست.....	۸۲
ملحقات احکام- فقه پزشکی.....	۸۳
ملحقات احکام- فقه تعلیم و تربیت.....	۸۴
ملحقات احکام- فقه رسانه.....	۸۵
فصل پنجم: قواعد فقهی.....	۸۷
قواعد فقهی.....	۸۷
فصل ششم: فلسفه فقه.....	۹۱
فلسفه فقه.....	۹۱
بخش سوم: نمایه.....	۹۵
بخش چهارم: پیوست ها.....	۱۲۹
پیوست یک: پرسش نامه شناسایی نیازهای پژوهشی (صاحب نظران و اساتید فقه).....	۱۳۱
پیوست دو: پرسش نامه شناسایی نیازهای پژوهشی (وزارت خانه ها، سازمان ها و مراکز اجرایی).....	۱۳۳
پیوست سه: اسامی مشاوران علمی طرح در شناسایی نیازها (اشخاص حقیقی).....	۱۳۵
پیوست چهار: اسامی مشاوران علمی طرح در شناسایی نیازها (اعضای مجلس خبرگان).....	۱۳۹
پیوست پنج: مشاورین علمی طرح در شناسایی نیازها (وزارت خانه ها، سازمان ها و مراکز اجرایی).....	۱۴۳
پیوست شش: نمونه پاسخ به پرسش نامه نیازهای پژوهشی (اساتید فقه).....	۱۴۷
پیوست هفت: نمونه پاسخ به پرسش نامه نیازهای پژوهشی (وزارت خانه ها، سازمان ها و مراکز اجرایی).....	۱۵۵
پیوست هشت: نمونه های اولیه و تحولات.....	۱۵۷
پیوست نه: نمونه خروجی فعالیت کارگروه دوم در نهایی سازی عناوین پژوهشی.....	۱۵۹
پیوست ده: شاخص های اولویت گذاری نیازهای پژوهشی دانش فقه.....	۱۶۱
پیوست یازده: پرسش نامه اولویت گذاری نیازهای پژوهشی (صاحب نظران).....	۱۶۳